

OSMANLI-İRAN TİCARİ İLİŞKİLERİ:
TÜCCARLAR, ŞEHBENDERLER VE ZİYARETÇİLER
(1824-1908 Tarihli İran Ahkâm Defteri)

Dr. İbrahim KÜRELİ

Ankara 2025

© Copyright 2025

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Yayinevi A.Ş.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN

978-625-375-490-7

Kitap Adı

Osmanlı-İran Ticari İlişkileri: Tüccarlar, Şehbenderler ve Ziyaretçiler
(1824-1908 Tarihli İran Ahkâm Defteri)

Yazar

İbrahim KÜRELİ

ORCID iD: 0000-0001-6901-5137

Yayın Koordinatörü

Yasin DİLMEN

Sayfa ve Kapak Tasarımı

Akademisyen Dizgi Ünitesi

Yayıncı Sertifika No

47518

Baskı ve Cilt

Vadi Matbaacılık

Bisac Code

HIS055000

DOI

10.37609/akya.3660

Kütüphane Kimlik Kartı

Kürelî, İbrahim.

Osmanlı-İran Ticari İlişkileri: Tüccarlar, Şehbenderler ve Ziyaretçiler
(1824-1908 Tarihli İran Ahkâm Defteri) / İbrahim Kürelî.

Ankara : Akademisyen Yayinevi Kitabevi, 2025.

751 s. : hrt, tablo, grafik. ; 160x235 mm.

Kaynakça Ekler ve İndeks var.

ISBN 9786253754907

GENEL DAĞITIM

Akademisyen YAYINEVİ A.Ş.

Halk Sokak 5 / A Yenışehir / Ankara

Tel: 0312 431 16 33

siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

*"..... Gazze'de ve dünyanın dört bir tarafında eli kanlı savaş
canavarlarından hayatlarını kaybeden çocukların ve bütün
mazlumların anısına..."*

İÇİNDEKİLER

TAKRİZ	XI
ÖNSÖZ	XIII
TEZİN ÖNSÖZÜ	XV
KISALTMALAR LİSTESİ	XVII

GİRİŞ	1
--------------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM TİCARET ve TÜCCAR

A. Medeniyetler ve Ticaret	3
B. İnsanoğlunun En Eski Uğraşlarından Biri Olarak Ticaret	7
C. Asya'dan Batıya Uzanan Ticaret Yolları.....	7
1. Tarihi İpek Yolu.....	7
2. Tarihi Baharat Yolu.....	14
3. İpek ve Baharat Yollarının Kesiştiği Bölgede Türk ve İran Halkları Arasındaki Ticaretin Kısa Tarihi Seyri	83

İKİNCİ BÖLÜM İRAN AHKÂM DEFTERİ'NİN NİTELİĞİ ve DEFTERDE KAYITLI İRANLI TÜCCARLAR

A. Defterin Niteliği ve İçeriği	91
B. İranlı Tüccarların İsimleri ve Pazarladıkları Mallar.....	92
1. Tebriz-Van Yoluyla Gelenler	98
a. Van-Erzurum-Trabzon Hattıyla Kuzey Anadolu ve Karadeniz'e Açılanlar:	98
b. Van-Erzurum-Sivas Yoluyla Anadolu'ya Açılanlar	99
c. Van-Erzurum Hattıyla Güneye; Irak ve Suriye'ye İnenler	102
2. Basra Körfezi Üzerinden Kara ve Deniz Yoluyla Gelenler	103
a. Kuzey Irak Yoluyla Güneydoğu Anadolu, Suriye ve Akdeniz'e Uzananlar	103
b. Orta ve Güney Irak Yoluyla Arabistan ve Mısır'a Uzananlar.....	104
C. 1820-1823 Osmanlı-İran Savaşı Esnasında Osmanlı Şehirlerindeki İranlı Tüccar ve Hacıların Tevkif Olunmaları, Mallarına Geçici Olarak El Konulması ve İran Hududuna Bırakılmaları.....	104

1. İran Hududuna Sevk Edilen İranlı Tüccarların İsimleri:.....	105
D. 1824-1908 Tarihli İran Ahkâm Defteri'nde Kayıtlı İranlı Tüccarların İran'dan Getirmek Suretiyle Osmanlı Memleketlerinde Pazarladıkları Ticarî Ürünler.....	106
1. Dokuma ve Kumaş Türünden Ticarî Ürünler.....	106
a. Şallar	106
aa. Acem şalı	106
ab. Hind Şalı	107
ac. Lahor şalı.....	107
ad. Küçük Lahor şalı	107
ae. Botaçka (Beteçka) Şalı	108
b. Basma, İngiltere Basması, Yemeni ve Kumaş	108
c. Değirmi Çenber	109
d. Bohça (Boğça)	109
e. Kalpak Derisi	110
f. İpek (Harîr)	110
g. Pamuk	111
h. Keçe (Kebe).....	111
2. Gıda ve Kuruyemiş Türünden Ticari Ürünler.....	112
a. Soğan.....	112
b. Kuru Üzüm.....	112
c. Toz Şeker.....	113
d. Kahve ve Yenidünya Kahvesi	113
e. Bal (Asel) ve Bal Mumu (Şem'-i Asel).....	114
f. Afyon	114
g. Ceviz.....	114
3. Silah, Bıçak ve Nalburîye Cinsinden Ticari Ürünler.....	115
a. Tüfenk ve Tabanca.....	115
b. Piştov	116
c. Çakı.....	116
d. Altın Fibreli Şiş	117
4. Tütün ve Tömbeki Gibi Keyif Verici Ticarî Ürünler	117
a. Tütün (Duhan) ve Tömbeki (Tonbâku).....	117
b. Lüleçilik	119
5. Ağaç Cinsinden Ticari Ürünler	120
a. Kiraz Çubuğu.....	120
6. Nalburîye, Ev Eşyası vb. Ticarî Ürünler	121
a. Makas (Mıkras).....	121
b. Saat	122
c. Dürbün.....	122
d. Şemsiye	123

e. Enfiye Kutusu.....	123
7. Mücevherat Cinsinden Ticarî Ürünler Altın, İnci, Yakut, Tahvil ve Senet Türünden Ticari Alışverişler; Wade ile Borç Verme vb. Ticari Münasebetler	123
a. Rûmî altın	123
b. İnci	124
c. Yakut	125
d. Yüzük.....	125
e. Kuyumculuk.....	125
8. Wade ile Borç Vermeler, Tahvil ve Senetle Yapılan Alışverişler	126
a. Karz (borç para verme) ve Karz-ı Şer'î (Karz-ı Hasen= Faizsiz Borç Para Verme)	126
b. Belîta-i Vâkıfiyye	128
c. Tahvil Borcu (Tahvil Senedine Dayalı Borç, Alacak).....	128
9. Canlı Hayvan Türünden Alış-verişler	132
a. At Satıcılığı.....	132
E. İran Ahkâm Defteri'nde Kayıtlı İranlı Tüccarların İran'a Götdürdükleri Ticari Ürünler.....	145
F. Kıyaslama Açısından Erzurum Gümrük Defterlerinde İranlı Tüccarların Osmanlı Devleti'ne Getirdikleri Ticari Ürünler.....	146

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI ve İRAN DEVLETLERİ ARASINDA İMZALANAN TİCARET MUAHEDELERİ UYARINCA GELEN ve GİDEN TİCARİ MALLARDAN ALINAN GÜMRÜK VERGİLERİ

A. 1824-1908 Yılları Arasında Osmanlı ve İran Devletleri Arasında İmzalanan Ticâret Muâhedeleri, İranlı Tüccarlarla İlgili Prosedürler.....	195
1. 1823 Senesinde İmzalanan Erzurum Antlaşması.....	195
2. 7-16 Mart 1848 tarihli Erzurum Muahedesi	199
3. 12 Muharrem 1291 (1 Mart 1874) Tarihli Kararname	204
4. Hariciye Nezareti ile İran Sefareti Arasında Teati Olunan 22 Receb Sene 1291 (4 Eylül 1874) Tarihli Mukavelenâme.....	205
5. Osmanlı ve İran Devletleri Arasında Akdedilmiş ve Mevcut Muahedelerle Tasdikli Yürürlükteki Mukavelenamelerin Hükümleri Aynen Baki ve Yürürlükte Kalmak Üzere İran Sefareti ile Hariciye Nezareti Arasında Kararlaştırılan 21 Zilkade Sene 1292 (19 Aralık 1875) Tarihli Mukavelename.....	207
B. İranlı Tüccarlardan Alınan Gümrük Vergisinin Mikdarları.....	212
1. Osmanlı Devleti ve İran Arasında Tömbeki'den Alınacak Vergi Mikdarıyla İlgili Antlaşmalar.....	212

a. Osmanlı Hariciye Nezareti İle İran Sefareti Arasında 21 Zilkade Sene 1292 / 8 Kanunievvel Sene 1291 (19/20 Aralık 1875) Tarihiyle Düzenlenen Kararname	212
b. Osmanlı Devleti ile İran Arasında 2 Şubat Sene 1295 (14 Şubat 1880) Tarihinde Yapılan Tömbekiye Dair Kararname Hükümlerine Uygun Tarife Layihası	215
2. Ahkâm Defteri'nde Vergi Mikdarlarıyla İlgili Emri-i Aliler	216
C. İranlı Tüccarların Can ve Mal Güvenliklerinin Olmayışı, Karşılaştıkları Zorluklar	228
1. Ticari Yolculukları Esnasında Mal Eşya ve Hayvanlarını Kaybeden Tüccarlar ve Bunların Osmanlı Mahkemelerinde Hak Arama Çabaları	228
a. Gasp ve Yağmacılık	228
b. Devlet Eliyle Tahsili İstenen Alacaklar	231
ba. 1820-23 Osmanlı-İran Savaşı Nedeniyle Alıkonan Tüccar Mallarının İadesine Yönelik Talepler	231
bb. İranlı Tüccarların Alacaklarının Tahsiline Yönelik Talepleri	236
bc. Taşra Gümrüklerinde Usulsüz Alınan Vergilerin İadesine Dair Talepler	244
c. Ticari Yolculuk İçin Kiralanan Atların Gasp Olunması	247
2. Ticari Yolculukları Esnasında Darp ve Şiddet Gören, Canlarını Kaybeden Tüccarlar ve Vârislerinin Osmanlı Mahkemelerinde Hak Arama Çabaları	248
a. Darp ve Şiddet Gören Tüccarların Mahkemelerde Hak Arama Çabaları	248
b. Ölen ve Öldürülen Tüccarlar ile Vârislerinin Mahkemelerde Hak Arama Çabaları	250
3. Ticari Yolculukları Esnasında Vefat Eden Tüccarların Teçhiz ve Tekfîn İşlemleri ile Masraflarının Ne Şekilde Karşılanacağı	259
D. İran Ahkâm Defterinde Hac ve Atebât-ı Aliyye Yolcuları ve Karşılaştıkları Sorunlar	260
1. Hac ve Atebât-ı Aliyye Yolcularının Eşkiyadan Gördükleri Zararlar	263
2. Hac ve Atebât-ı Aliyye Yolcularının Yerel İdarecilerin Olumsuz Davranışları Sebebiyle Karşılaştıkları Zorluklar	278
E. Devlet Erkânından Bazılarının Hac, Atebât vs. Ziyaretleri ile Vazifesi Sona Eren Görevlilerin İran'a Dönüşleri	287
F. Saray Erkânından Bazılarının Hac ve Atebât Ziyaretleri, Bazı Mahallere Yapılan Ziyaretler ve İran'a Dönüş Yolculukları	300

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
İRAN AHKÂM DEFTERİ'NE GÖRE İRAN DEVLETİ'NİN
OSMANLI ŞEHİRLERİNE TİCARİ TEMSİLCİ OLARAK ATADIĞI
ŞEHBENDER, KÂRPERDAZ VE MASLAHATGÜZARLAR

A. Şehbender, Kârperdaz ve Maslahatgüzar.....	305
B. İran Ahkâm Defterine Göre İran Devleti Tarafından Osmanlı Şehir ve Kasabalarına Tayin Olunan Maslahatgüzâr Kârperdaz Şehbender ve Şehbender Vekilleri:.....	311
1. Anadolu Şehir ve Kasabalarına Atanan Görevliler.....	367
2. Rumeli Şehir ve Kasabalarına Atanan Görevliler.....	384
3. Mısır, Suriye, Irak ve Hicaz Bölgelerine Atanan Görevliler	386
C. İran Ahkâm Defteri'ne Göre İstanbul Sefarethanesi'nde Görev Yapan Elçi ve Diğer Memurlarla Sefarethane'nin Görevlendirdiği Şahıslara Ahkâm Defteri'nde Yapılan Atıflar	399
SONUÇ	407
KAYNAKLAR	411
EKLER	
EK-1 İRAN AHKÂM DEFTERİ ÇEVİRİ METNİ	427
EK-2: İRAN AHKÂM DEFTERİNİN CİLT KAPAĞI GÖRÜNTÜSÜ ...	711
EK-3: İRAN AHKÂM DEFTERİ İLK SAYFA GÖRÜNTÜSÜ	712
EK-4: İRAN NİŞAN DEFTERİ BERAT VE NİŞANLAR KISMI İLK SAYFA GÖRÜNTÜSÜ	713
İNDEKS	715

HARİTALAR LİSTESİ

Harita: 1. İpek Yolu Haritası (I) Kaynak: https://static01.nyt.com/images/2020/05/11/t-magazine/ 11t-mag-travel-map/11t-mag-travel-map-superJumbo.jpg	8
Harita: 2. İpek Yolu Haritası (II) Kaynak: https://www.chinadiscovery.com/ assets/images/silk-road/map/ world-silk-road-map-1.png	10
Harita: 3. İpek Yolu Haritası (III) Kaynak: https://owlcation.com/humanities/ Changes-and-Continuities- on-the-Silk-Road	12
Harita: 4. İpek Yolu Haritası (IV) Kaynak:	

https://www.ghoghnos.net/blog/city-guide/silk-road-the-ancient-communication-route-in-the-world/	14
Harita: 5. Baharat Yolu Haritası (Kaynak: Arabia & Ancient Spice Routes / “Small Ship cruises, Cruise, Pinterest.it - internet adresinden kopyalanmıştır), (İnternet erişim tarihi: 15.5.2018)	15
Harita: 6. İpek ve Baharat Yolları Haritası (Kaynak: Spice Trade – Wikipedia “en.wikipedia.net ” internet adresinden kopyalanmıştır), (İnternet erişim tarihi: 15.5.2018)	18
Harita: 7. Basra Körfezi'nden Bağdat'a ve kuzeye uzanan ticaret yolu haritası [Kaynak: BOA. Y. MTV. 84/3]	101
Harita: 8. Osmanlı - İran Haritası (İranlı tüccarların gelip geçtikleri coğrafya) [Kaynak: BOA. HRT.h. 0103/03]	103

TABLolar LİSTESİ

Tablo: 1. İran Ahkâm Defteri'ne Göre Alacaklı ve Borçlularla Ticari Ürün ve Ticareti Gösterir Liste:	132
Tablo: 2. İran Ahkâm Defteri'ne Göre Malı Yağmalanan Tüccarları Gösterir Liste	142
Tablo: 3. İran Ahkâm Defteri'ne Göre Ticari Faaliyetleri Esnasında Katl Edilen Tüccarları Gösterir Liste:	144
Tablo: 4. Erzurum Gümrük Defterlerine Göre İranlı Tüccarlar ve Getirdikleri Ürünler:	147
Tablo: 5. Tayin olundukları tarih sırasına göre İranlı Şehbenderlik Görevlileri	311
Tablo: 6. Anadolu Şehir ve Kasabalarına Atanan Görevliler:	367
Tablo: 7. Rumeli Şehir ve Kasabalarına Atanan Görevliler:	384
Tablo: 8. Mısır, Suriye, Irak ve Hicaz Şehir ve Kasabalarına Atanan Görevliler:	386

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik: 1. Pasta Dilimi üzerinde geliş yolu yüzdelik payları:	102
Grafik: 2. 1824-1844 yılları arasındaki yirmi yıllık dönemde İranlı tüccarların ticareti: (pasta diliminde: Acem ve Hind şalları ile pamuk ve muhtelif kumaşlar; karz ve tahvil senedine dayalı alışveriş; kiraz çubuğu; gıda maddeleri; inci, yakut, mücevherat; tütün ve tönbeki; silah ve çakı; nalburiye; canlı hayvan (at); ticaretinin niteliği belirtilmeyenler)	142
Grafik: 3. Ürünler	190
Grafik: 4. İranlı elçilik görevlileri	398
Grafik: 5. İranlı elçilik görevlileri yüzdelik pasta diliminde rakamsal değerler	398

TAKRİZ

2014 yılıydı diye hatırlıyorum; Büyükkada'daki bir arazî hakkında bilgi almak için Kağıthane civarındaki yeni Arşiv Binası'na gitmişdim. Sultanahmed'deki Arşiv Binası'na; çalışma izni için kart çıkarma gereğinden bahs edildiği için üşenmiş, hiç uğramamışdım. Burada nezaketle karşılandım. Tesbit edilmiş bir bedel karşılığı, gerekli evrakın fotokopilerini aldım, ne var ki bir daha da uğrayamadım. Bu arada Arşiv görevlileriyle zevkli bir sohbet fırsatı buldum. 2016 15-16 Temmuz gecesinden sonra, "el-Afvu zekâtu'z-zafer" diyerek Twitter'de sorumlu oldukları sabit olan kişiler dışında, iyi niyetli Devlet görevlilerinin, polisin, askerin, öğretim üyeleri ve asistanların, öğretmenlerin, iş adamlarının, din görevlilerinin, halkın mağdur edilmemesini çok tekrarladım da bu sözüm de maktûl olmadı ve bana gelip tesellî ve hukukî çare arayanlara da yardımcı olamamam sıhhatimi bozdu. Twitter'de çok mağdûriyetlere vâkıf oldum. Bunlardan iki İbrahim Bey'den birisi kullanıcı adıyla "bişnev" dediğim İbrahim Kocaman Bey, diğeri de bu güzel çalışmaya takrîz yazmaktan kesb-i şeref eylediğim Dr. İbrahim Küreli idi. Her ikisinin de mağdûr oldukları nisbeten kısa bir sürede anlaşıldı. Dr. İbrahim Küreli ve İbrahim Kocaman Bey'le, göreve iade edilmelerinden önce de, Teşvikiye Saray Muhallebici'sinde yüzyüze tanışıp görüştük; mesaj ve telefonla da çok yazışıp konuştuk. Ben, Cumhuriyet neslinin ilk mensupları 1923 30 Ekim gecesinden itibaren tevellûde başlayıp zaman trenine binmelerinden on beş yıl kadar sonra, 1938 Aralık sonu durağında "zaman treni"ne Birâder'le birlikte bindiğim için "eski yazı"yı okulda okumamışdım, 1923 durağında binenler bile okuyamadılar. Bu sebeple eski yazıyı bilmeyenler, eski yazı kitap okuyanı görünce, dededen kalma siyâkat yazılı, stenoya döndürülmüş rik'a yazılı, kûfî yazılı, dîvânî yazılı bir metni verip "ne yazıyor?" dediklerinde İbrahim Bey "hallâl-i müşkilât" olduğunu gösteriyordu. Emeklilik süresini tamamlayınca da baba ocağı'nın bulunduğu mahalle döndü. Çok titiz ve ayrıntılı kaleme alınmış eserini nihâyet bastırma imkânını bulduğuna da çok memnun oldum. Merhûm Dedem Hacı Huseyn Selmasî, İran'ın Selmas şehrinde tahmînen 1868'de doğmuş, eski usûl tahsil görmüş, babası merhûm Hacı Muhammed Rıza Selmasî'nin Ticarethanesi'nde, ticarete başlamıştı. O sırada tanınmış bir tâcir olduğu ve Selmas'daki Ermenî ve Süryanî dinî merkezlere

sık sık Van ve diğer şehirlerden din adamları geldiği Türk (Osmanlı) vatandaşı olan bu zevâtı ağırlayacak bir otel de bulunmadığı için Dede'm'e konsolosluk teklif edilip Türk vatandaşlığı ve fahrî konsolosluk unvanı verilmişti. Gelen din adamlarını çok odalı baba evinde ağırlamak Dede'm'e düşüyordu. Bu misafirler gelip de yemekden sonra odalarına çekilince, dinine çok bağlı nenem, 6-7 yaşına gelmiş oğluna (Merhum Ali Asgar Hatemi) bir havlu verir ve kapıyı hafifçe açıp, uykuda terleyen muhterem'in muhteşem sakalından yorgana ter sızmasın diye, havluyu sakal ile yorgan arasına yaymasını söyler, Babam da bu görevi ciddiyetle yerine getirirken, misafirler Selmas'ın Azerî halkının adetlerini bildiklerinden, gülerek Baba'ma yardımcı olurlarmış.

Dede'm'in adını bu çalışmada bulamayınca şu sonuca vardım: Dedem ve Büyük Dedem toptancı değillermiş ve 1. Dünya Savaşı'ndan önce ticarî malları İstanbul üzerinden Trabzon Limanı'na gönderir ve oradan son dönemde kamyonla Selmas'a gelirmiş. Savaş yolları kesince Dede'm ve Baba'm İstanbul'a gelmişler.

Aziz Dost İbrahim Küreli Bey'i bu çalışması dolayısıyla tebrik ederken, te'lîfâtıdan fâriğ olmamasını niyaz ederim. Allah tevfik ihsan buyursun.

İstanbul, 19 Nisan 2025

Hüseyin Hatemi

sm. Hatemi

ÖNSÖZ

Doktora tezimin akademya raflarında kalmayıp genel okuyucu kitlesine kavuşması için beklediğimiz süre üç buçuk seneyi buldu. Ve nihayet bu çalışmayı okuyucusu ile buluşturuyor olmanın sevincini taşıyorum.

Coğrafi konum itibarıyla tarihin en eski ticaret güzergâhları üzerinde bulunan Türkiye ve İran, tarih boyunca bu topraklar üzerinde kurulan devletlerin iktisâdî, sosyal ve siyasal etkileşim alanı oldu. Jeo-stratejik açıdan dünya enerji hatlarının kalbinde yer alıyor olmaları da bu bölgeyi süper güçlerin rekabet alanı haline getirdi.

XVI. yy.'da bu coğrafya üzerinde iki güçlü imparatorluk haline gelen iki Türk devletinden birisi olan Osmanlılar, İslâm Dini'nin birbirine rakip iki ana mezhebinden Sünniliğin hâmisî olurlarken, İran'daki Safevîler de Şiîliğin temsilcisi olarak yüzyıllar boyu devam edecek sosyal ve siyasal rekabetin tohumlarını ekmiş oldular. İran'daki saltanat değişikliklerine rağmen devam eden bu şiddetli rekabet, en güçsüz durumda bulundukları XIX. yy.'da içinden çıkılmaz bir hâl alıp önlerini göremez oldular. Kendilerini yutmak için birbirleriyle yarışan ve sürekli fırsat kollayan İngiltere ve Rusya devletlerine karşı işbirliği yapmalarına bile engel oldu.

Bu çalışma, ticaret ve tüccar hakkındaki kısa tanımlamadan ve bölgenin ticari tarihine genel bir nazar atfettikten sonra, asıl araştırma konumuz olan "1824-1908 Tarihli İran Ahkâm Defteri" özelinde ticari münasebetleri incelemekte olup ilk sırada, defterde ismi geçen İranlı tüccarların Osmanlı şehir ve kasabalarına geliş-gidişleriyle buralardaki ticari faaliyetlerine ışık tutmaktadır. Söz konusu tüccarların karşılaştıkları adli ve hukuki sorunlarla iki devlet arasında yapılan ticaret muahedesinin şartları muvacehesince tüccarlara gösterilecek kolaylıklar defterde büyük yer tutmaktadır. Daha sonra İranlı hacılarla Atebât-ı Aliyye ziyaretçilerinin ziyaretleri ve karşılaştıkları sorunlar ele alınmaktadır. Ardından, Osmanlı Devleti'ne ziyaretçi olarak gelen İran devlet ve saray erkânının kimler olduğu hakkında bilgi verilmiştir. Defterde en kapsamlı konu ise, Osmanlı şehir ve kasabalarına tayin edilen maslahatgüzar, şehbender, şehbender vekili, konsolos vs.'nin tayin ve azil işlemleriyle bunlarla ilgili muamelelerdir. Tezin önsözünde bu hususlar ayrıntılı olarak yer aldığı için burada muhtasar surette yer verilmiştir.

Bu çalışmanın kitap haline dönüştürülmesi sürecinde Akademisyen Yayınevi ile bağlantıyı sağlamakla kalmayıp baskıya hazır hâle getiren ve indeks

kısmını hazırlayan çok değerli akademisyen dostum Prof. Dr. Nejdett BİLGİ'ye - en büyüğünden- teşekkür borçluyum. Yine bu kitap için "takriz" yazma lutfunda bulunan, her sıkıntıda "el-aman" dediğim ve emân bulduğum duayen hocam Prof. Dr. Hüseyin HATEMİ'ye, tez hazırlama aşamasında ve sonrasında yardımlarını esirgemeyen bütün dostlarıma ve dahi manevî desteklerini üzerimden eksiltmeyen biri tabip, biri filozof ama ikisi de şâir ve edip olan duayen hocalarım Prof. Dr. Hüsrev HATEMİ ve Prof. Dr. Hilmi YAVUZ'a en kalbî ve en içten teşekkürlerimi arz ediyorum. Var olsunlar...

İbrahim KÜRELİ
15 Nisan 2025
Gökçen – Tire / İZMİR

TEZİN ÖNSÖZÜ

Bu çalışma, 1824-1908 yılları arasını kapsayan İran Ahkâm Defteri'nde, dönemin siyasi hadiseleri ve iktisadi gelişmelerinin etkisinde vücut bulmuş, resmi hafızanın dışı yansıması şeklinde tarif edilebilecek, siyasi otoritenin dikte ettiği emirlerden müteşekkil bir defterin değerlendirmesidir ve söz konusu defterin ihata ettiği alanla sınırlıdır.

Defterdeki ilk 76 madde, İranlı tüccarların sorunlarının çözümü ile ilgilidir. 1820-1823 Osmanlı-İran Savaşı sonrasında iki devlet arasında imzalanmış olan Erzurum Muahedesi'nin hükümleri doğrultusunda tüccar sınıfının sıkıntılarının giderilmesi, kendilerinden fazladan vergi alınmaması ve alınanların iade edilmesi hususlarında sürekli vurgu yapılmıştır. Bununla, iki ülke arasındaki ticaretin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bu kısım, 1844 senesine kadar olan 20 yıllık dönemin ticari ilişkilerini kapsamaktadır.

Daha sonraki bölümde, hac ziyaretleri ile kutsal yerlere yapılan ziyaretlerde, ziyaretçilerin sorunlarının giderilmesi ve kendilerine göz kulak olunmasıyla ilgili emirler yer almaktadır.

İran Ahkâm Defteri'ndeki en büyük yoğunluğu oluşturan bölüm, İranlı şehbenderlerin ve diğer devlet görevlilerinin tayin ve azilleriyle, onların geliş ve gidişlerinde kendilerine yardımcı olunması için yazılan yol emirlerine ilişkin bölümdür ve hemen hemen 60 yıllık bir dönemi kapsamaktadır. 1848 tarihli antlaşmanın hemen sonrasında Mart 1849 tarihinde vefat eden Bağdad Maslahatgüzarı yerine Abdülcebbar isimli görevli, İran tarafından yeni maslahatgüzar tayin edilmiştir. Defterde ilk şehbender vekili tayini ise, bundan altı sene sonra, h. 1271 /m.1855 Senesinde Sayda'ya yapılmıştır. İran devlet ricâliyle saray erkânından bazı misafirlerin İstanbul ve hac ziyaretlerine ilişkin emirler de defterde belli bir yer tutmaktadır.

Bu çalışma, dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, ticaret ve tüccar hakkındaki kısa bir tanımlamadan sonra birbirine köprü durumundaki Osmanlı ve İran devletlerinin bulunduğu coğrafyanın tarihi ticaret yolları üzerindeki önemi üzerinde duruldu. İkinci bölümde, Ahkâm Defteri'nde ismi geçen tüccarlarla pazarlamış oldukları ticari ürünlere yer verildi. Ayrıca bir kıyaslama imkânı vereceği düşüncesiyle Erzurum Gümrük Defterlerinde kayıtlı ticari ürünler de liste olarak sunuldu. Üçüncü bölümde, iki ülke arasında imzalanan muahedeler ve belirlenen gümrük vergisi miktarlarıyla İranlı tüccarların can ve mal güvenliklerinin olmayışına, karşılaştıkları sorunlara değinildi. Ayrıca, Hac ve Atebât-ı Aliyye yolcularıyla bunların karşılaştıkları sorunlar yer aldı. Daha sonra, defterdeki kayıtlara göre Osmanlı Devleti'ne ziyaretçi olarak gelen İran devlet ve saray erkânının kimler olduğu hakkında bilgi verildi. Dördüncü bölümde ise, Osmanlı şehir ve kasabalarına ticari temsilci olarak atanan İranlı görevlilerin isimleriyle haklarında yer alan bilgiler paylaşıldı. Ayrıca Nişan Defterinde kendilerine yapılan atıflar dipnotlarda belirtildi. Son olarak da İstanbul Sefarethanesinde görev yapan elçi ve diğer memurlarla

sefarethanenin görevlendirdiği şahıslara yapılan atıflar gösterildi.

Çalışmamızın temelini teşkil eden İran Ahkâm Defteri'ne, "Uluslararası Ticaret Hukuku" nokta-i nazarından bakıldığında da elimizdeki kaynak kıymetli bir kaynaktır. Zira bu defterde, Osmanlı Devleti'nin imzalamış olduğu uluslararası anlaşmalara ne derece bağlı kaldığının izleri sürülebilmektedir. Türk Hukuk Tarihi ve Türk İktisat Tarihi ana bilim dalları, Ahkâm Defteri vesilesiyle bu çalışmadan büyük oranda istifade edeceklerdir. İran ile yapılan ticari antlaşmalar, en ince ayrıntılarına kadar sade bir Türkçe ile anlatılmak suretiyle iktisadi, sosyal ve siyasal tarih araştırmacıları için hazır lokma haline getirilerek sunulmuştur. Bu kaynağı ilim âlemine kazandırma şerefine nâil oluşum, şahsım açısından bir öğünç kaynağıdır.

Yapılan birçok değerli çalışma gibi bu çalışma da sırf kişisel emeğimin eseri olarak vücuda gelmedi. Doktora çalışmam süresince değerli hocalarımdan ve kendi mesai arkadaşlarımdan aldığım değerli tavsiyeler muvacehesinde bu çalışma vücut buldu.

Ve tabii ki bu çalışmam esnasında yılmadan, usanmadan bana olan desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, çalışmamın her aşamasında değerli görüşlerine başvurduğum tez danışmanım, hocam Prof. Dr. Mehmet Ali BEYHAN'a, doktora tez izleme komitesindeki hocalarım Prof. Dr. Fatma ÜREKLİ'ye ve Doç. Dr. Neriman Ersoy HACISALİHOĞLU'na ayrı ayrı teşekkür ediyorum. Ayrıca tezimi mütalaa etmek suretiyle değerli fikirleriyle tezime önemli katkılar sağlayan Prof. Dr. Mehmet CANATAR, Prof. Dr. Ufuk GÜLSOY, Prof. Dr. Recep KARACAKAYA ve Dr. Öğretim Üyesi Adem KORKMAZ hocalarıma şükranlarımı sunuyorum.

Zengin bilimsel makale koleksiyonuna sahip arşivini benden esirgemeyen ve her hususta tavsiyelerine başvurduğum aziz dostum Tuncay BAĞLA çok büyük bir teşekkürü haketti. Keza Osmanlı Arşivi'nden mesai arkadaşlarım Nazmi EROĞLU, Necati KURT, Salih DEĞİRMENCİ, Aysun YAVUZ, Aydın KURT, Kasım HIZLI ve Eralp Yaşar AZAP çalışmamın farklı safhalarında yardımlarından istifade ettiğim çok değerli dostlarımdır. Hocamın değerli asistanı Dr. Cemal ATABAŞ da misafirperver kişiliğiyle fakülteye geliş gidişlerimde daima bizi ağırladı; Sosyal Bilimler Enstitüsü ile ilgili işlemlerde yardımlarını esirgemedi. Vahdettin ATİK Bey dostum ise, teknik ve görsel malzemenin kullanımı ve bilgisayar teknikleri konusunda "olmazsa olmazım" konumundadır. Hakikaten yardımsever dostlarıma ne kadar teşekkür etsem, azdır. Kendilerinden faydalandığım halde burada ismini saymadığım daha bir çok dostuma ayrı ayrı teşekkür ediyorum.

Değişik sebeplerle çok uzun bir süreyi kapsayan doktora çalışmam süresince kendilerine yeterince vakit ayıramadığım gibi kıymetli saatlerinden çaldığım eşim Aynur Hanım ve çocuklarıma, her türlü fedakârlıklarından ve bana katlanmalarından ötürü medyûn ı şükranım. Yine bu çalışma süresince her türlü imkânından istifade ettiğim İSAM Kütüphanesi ve değerli mensupları ile Osmanlı Arşivi Araştırma Hizmetleri Bölümü'ndeki değerli dostlarıma teşekkürlerimi sunuyorum.

İbrahim KÜRELİ

Kasım 2021

Küçükçekmece / İSTANBUL

KISALTMALAR LİSTESİ

A.AMD	: Bâb-ı Âsafî Âmedî Kalemi
A.}DVN	: Bâb-ı Âsafî Divan-ı Hümâyûn Kalemi
A.}DVN. DVE	: Bâb-ı Âsafî Divan-ı Hümâyûn Düvel-i Ecnebiyye Kalemi
A.}DVN. DVE. d	: Bâb-ı Âsafî Divan (Beylikçi) Kalemi Düvel-i Ecnebiyye Defterleri
A.}DVNS. DVE. d	: Bâb-ı Âsafî Divan (Beylikçi) Kalemi Düvel-i Ecnebiyye Defterleri
A.}DVNS. MHM. d	: Bâb-ı Âsafî Divan (Beylikçi) Kalemi Mühimme Defterleri
Ahkâm Defteri	: Düvel-i Ecnb. İran Ahkâm Defteri/BOA, A.}DVNS. DVE. d.00042.2
age	: adı geçen eser
agm	: adı geçen makale
agt	: adı geçen tez
Alm. /alm.	: Almanca
Ar. /ar.	: Arapça
A.MKT	: Sadâret Mektubî Kalemi
A.MKT. MHM	: Sadâret Mektubî Mühimme Kalemi
A.MKT. MVL	: Sadâret Mektubî Kalemi Meclis-i Vâlâ Evrakı
A.MKT. UM	: Sadâret Mektubî Kalemi Umûm Vilâyât
B	: Receb ayı
BEO	: Bâb-ı Âlî Evrâk Odası
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi/Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Bkz. / bkz.	: Bakınız
C	: Cemâzîzeyâhîr ayı
c.	: cilt
Ca	: Cemâziyelevvel ayı
C. HR	: Cevdet Hâriciyye

Çev. /çev.	: Çeviren
Defter	: Düvel-i Ecnebiye İran Ahkâm Defteri / BOA, A.{DVNS. DVE. d.00042.2
D. BŞM. ERG. d.	: Bâb-ı Defterî Başmuhâsebe Erzurum Gümrüğü Vâridât Defterleri
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DH. MKT	: Dâhiliye Nezâreti Mektubî Kalemi
D. No	: Defter Numarası
DH. ŞFR	: Dâhiliye Nezâreti Şifre Kalemi
Ed.	: Editör
Evâil	: Hicrî ayların 1'inden 10'una kadar ilk on günlük periyodu
Evâhir	: Hicrî ayların 21'inden 29/30'una kadar son on günlük periyodu
Evâsıt	: Hicrî ayların 11'inden 20'sine kadar olan ikinci on günlük periyodu
Evh. (Evâhir)	: Hicrî ayların 21'inden 29/30'una kadar son on günlük periyodu
Evl. (Evâil)	: Hicrî ayların 1'inden 10'una kadar ilk on günlük periyodu
Evs. (Evâsıt)	: Hicrî ayların 11'inden 20'sine kadar olan ikinci on günlük periyodu
F. / f.	: Farsça
Fr. / fr.	: Fransızca
G. No	: Gömlek Numarası
Gümrük Defterleri	: Bâb-ı Defterî Başmuhâsebe Erzurum Gümrüğü Vâridât Defterleri
h.	: Hicrî yıl
HAT	: Hatt-ı Hümayûn
Haz. / haz.	: Hazırlayan
hk./hk:	: Hakkında
HR. İD	: Hariciye Nezâreti İdare
HR. MKT	: Hariciye Nezâreti Mektubî Kalemi

HRT. h	: Haritalar
HR. TH	: Hariciye Nezâreti Tahrirât-ı Hariciye Odası
HR. TO	: Hariciye Nezâreti Hariciye Tercüme Odası
i.	: İsim
İ.HR	: İrâde Hâriciye
İ.MSM	: İrâde Mesail-i Mühimme
İ.MVL	: İrâde Meclis-i Vâlâ
İng./ing.	: İngilizce
İnt.	: İnternet
km.	: Kilometre
L	: Şevval ayı
M	: Muharrem ayı
m.	: Milâdî yıl
Mac.	: Macarca
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
M.D.	: Müteferrik Defterler
MV	: Meclis-i Vükelâ Mazbataları
MVL	: Meclis-i Vâlâ Evrakı
N	: Ramazan ayı
Nişan Defteri	: Düvel-i Ecnebiye İran Nişan Defteri / BOA, A. {DVNS. DVE. d.00043.1
No / no	: Numara
R	: Rebîulâhîr ayı
r.	: Rûmî yıl
Ra	: Rebîulevvel ayı
Rus.	: Rusça
S.	: Safer ayı
Sa.	: Sayı
s.	: Sahife, sayfa; italik karakterle "s." sıfat
sıf.	: sıfat
Ş	: Şaban ayı
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TTK	: Türk Tarih Kurumu

Kısaltmalar

vb.	: ve benzeri
Vol. / vol.	: Volume (Volüm)
vrk.	: varak
vs.	: ve sâire
Y. A. RES	: Yıldız Sadâret Resmi Evrakı
Y. MTV	: Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı
Y. PRK. BŞK	: Yıldız Perakende, Başkitâbet Dairesi Evrakı
Yay.	: Yayınları, Yayıncılık
Yay. haz.	: Yayına hazırlayan
Yun.	: Yunanca
Z	: Zilhicce ayı
Za	: Zilkade ayı

KAYNAKLAR

Arşiv Belgeleri

- BOA, A. {DVNS. DVE.d. 042/2. (İran Ahkâm Defteri/Tamamı)
BOA, A. {DVNS. DVE.d. 043/1. (İran Nişan Defteri/Tamamı)
BOA, D. BŞM. ERG.d. 17135; 17136; 17137; 17139; 17140; 17141; 17142;
17143; 17145; 17146; 17147; 17149; 17150; 17162. (Erzurum Gümrüğü
Varidat Defterleri)
BOA, A. AMD. 20/46.
BOA, A. AMD. 20/62.
BOA, A. AMD. 59/53.
BOA, A. {DVN. 44/84.
BOA, A. {DVN. DVE. 11/27.
BOA, A. {DVN. DVE. 11/33.
BOA, A. {DVNS. MHM.d. 240.
BOA, A. MKT. 67/86.
BOA, A. MKT. 117/26.
BOA, A. MKT. MHM. 487/62.
BOA, A. MKT. MVL. 112/90
BOA, A. MKT. 130/7.
BOA, A. MKT. UM. 138/30.
BOA, A. MKT. UM. 287/29.
BOA, BEO. 356/26672.
BOA, BEO. 470/35192.
BOA, BEO. 505/37863.
BOA, BEO. 505/37864.
BOA, C. HR. 4/154.
BOA, C. HR. 35/1728.
BOA, C. HR. 93/4604.
BOA, C.HR. 128/6386.
BOA, C.HR. 147/7350.
BOA, C.HR. 168/8386; 168/8354; 168/8388; 168/8391.
BOA, C.HR. 179/8945.
BOA, DH. MKT. 430/52.
BOA, DH. MKT. 2052/66.
BOA, DH. ŞFR 673/123.
BOA, HAT. 788/36750.
BOA, HR. İD. 142/21.

BOA, HR. MKT. 15/45.
BOA, HR. MKT. 25/39.
BOA, HR. MKT. 27/25; 27/42.
BOA, HR. MKT. 32/41.
BOA, HR. MKT. 52/42.
BOA, HR. MKT. 81/94.
BOA, HR. MKT. 90/59.
BOA, HR. MKT. 97/78.
BOA, HR. MKT. 201/90.
BOA, HR. MKT. 257/77.
BOA, HR. MKT. 260/37.
BOA, HR. MKT. 276/86.
BOA, HR. MKT. 283/8.
BOA, HR. MKT. 288/32.
BOA, HR. MKT. 339/57.
BOA, HR. MKT. 351/58.
BOA, HR. MKT. 511/20; 511/22; 511/26.
BOA, HR. MKT. 653/5.
BOA, HR. MKT. 664/69; 664/73.
BOA, HR. MKT. 772/82.
BOA, HR. MKT. 796/15.
BOA, HR. MKT. 819/85.
BOA, HR. MKT. 831/93.
BOA, HR. MKT. 870/77.
BOA, HR. MKT. 884/41.
BOA, HR. MKT. 1010/95.
BOA, HR. MKT. 1016/12.
BOA, HR. TH. 23/10.
BOA, HRT.h. 103/03.
BOA, İ.HR. 74/3603.
BOA, İ.MSM. 41/1102.
BOA, İ.MVL. 315/13213.
BOA, M.D., No: 240, s. 63, 67, 68, 70, 74.
BOA, Y. MTV. 84/3
BOA, MV. 5/7.
BOA, MVL. 240/7.
BOA, MVL. 617/48.
BOA, MVL. 778/108.
BOA, HR. TO. 371/100.
BOA, HR. TO. 393/44.
BOA, HR. TO. 628/52.

BOA, Y. A. RES. 46/5.

BOA, Y. PRK. BŞK. 14/88.

Kitap, Makale, Bildiri Vb Yayınlar

AFSHAR, G. H. Sadri - Nasrin HAKAMİ, Nesteren HAKAMİ, **Dictionary of Contemporary Persian Language**, Muassasa-i Nashr-i Kalimah, Virayish-i Savvum, Tehran, 1377.

ABULAFİA, David, **Büyük Deniz, Akdeniz’de İnsanlık Tarihi**, Çev. Gül Çağalı Güven, Alfa Yayınları, İstanbul 2012.

ABOU-EL-HAJ, Rifa’at Ali, **Modern Devletin Doğası: 16. Yüzyıldan 18. Yüzyıla Osmanlı İmparatorluğu**, Çev. Oktay Özel ve Canay Şahin, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2000.

ÁGOSTON, Gábor, **Barut, Top ve Tüfek: Osmanlı İmparatorluğu’nun Askeri Gücü ve Silah Sanayisi**, Çev. Tanju Akad, Kitap Yayınevi, İstanbul 2006.

———, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Harp Sanayisi ve Barut Teknolojisi (1450-1700)”, **Osmanlı’da Ateşli Silahlar ve Askeri Devrim Tartışmaları**, Yay. Haz. ve Çev. Kahraman Şakul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2020, 169-188.

AKARLI, Engin Deniz, **Belgelerle Tanzimat: Osmanlı Sadrazamlarından Âli ve Fuad Paşaların Siyasî Vasiyyetnâmeleri**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1978, s.X.

AKDEMİR, M. Sadık, “Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Dönemi Anadolu’da İran Şehbenderlikleri”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi** Yıl:2017/2, Sayı: 39, s.42.

AKSAN, Virginia, “Savaş ve Barış”, Çev. Fethi Aytuna, **Türkiye Tarihi: Geç Osmanlı İmparatorluğu 1603-1839**, Yay. Haz. Suraiya Faroqhi, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011, 109-152.

AKYILDIZ, Ali, “Tanzimat”. **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi** 40, TDV Yayınları, Ankara 2011, 1-10, s.1.

ALKAN, Nilüfer, “15. ve 16. Yüzyıllarda İran İpek Yolu’nda Kervanlar”, **U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Bursa 2006/2, S. 11, s.142.

Ankara Ticâret Odası ve Ankara’da Ticâret, T.H. K. Basımevi, Ankara, 1995, s.37.

ARABKHANİ, Rasool, **Sultan II. Abdülhamit Dönemi Osmanlı-İran İlişkilerinde Atabat-ı Aliyat (Samerra, Kerbeya, Kazımiyye, Necef)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012.

ATEŞ, Abdurrahman, **Osmanlı İran Siyasi İlişkileri (1720 1747)**, Altınpost Yayınları, Balıkesir, 2012.

- ATEŞ, Sabri, **The Ottoman-Iranian Borderlands: Making a Boundary, 1843-1914**, New York: Cambridge University Press, 2013.
- ATTALİ, Jacques, **1492**, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1999.
- AYGÜN, Necmettin, **18. yy.'da Trabzon'da Ticaret**, Serander Yayınevi, İstanbul, 2005.
- AYVERDİ, İlhan, **Kubbealtı Lugati-Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, Kubbealtı Neşriyatı, Birinci Baskı, İstanbul, 2005.
- AZAP, Eralp Yaşar, **1820-1823 Osmanlı İran Savaşı**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2021.
- BAILEY, Frank Edgar, “Palmerston ve Osmanlı Reformu 1834-1839”, Çev. Yasemin Avcı, **Tanzimat: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu**, Yay. Haz. Halil İnalcık ve Mehmet Seyitdanlıoğlu, Phoenix Yayınevi, Ankara 2006, 199-239.
- BECKWITH, Christopher I., **İpek Yolu İmparatorlukları: Bronz Çağı'ndan Günümüze Orta Asya Tarihi**, Çev. Kürşat Yıldırım, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2011.
- BEKİN, Ahmet Rıza, **İpek Yolu**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1981.
- BEYDİLLİ, Kemal, **Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishâne, Mühendishâne Matbaası ve Kütüphânesi (1776-1826)**, Eren Yayıncılık, İstanbul 1995.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, **Hukûkî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu**, Cild 6, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1976.
- BLACK, Jeremy, “Avrupa Devletlerinin Savaş Alanı Akdeniz: 1700-1900”, Çev. Nurettin Elhüseyni, **Tarihte Akdeniz**, Yay. Haz. David Abulafia, Oğlak Yayınları, İstanbul 2005, 251-281.
- BOSTAN, İdris, “Kanuni ve Akdeniz Siyaseti (1530-1550)”, **Osmanlı Akdenizi**, Küre Yayınları, İstanbul 2017, 73-101. s.73.
- BRADFORD, Ernle, **Akdeniz: Bir Denizin Portresi**, Çev. Ahmet Fethi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2004.
- BRAUDEL, Fernand, **Akdeniz ve Akdeniz Dünyası I**, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1989.
- _____, **Akdeniz ve Akdeniz Dünyası II**, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1990.
- _____, “Tarih”. Çev. Necati Erkurt, **Akdeniz: Mekân ve Tarih**, Yay. Haz. Fernand Braudel, Metis Yayınları, İstanbul 1990, 100-121.
- _____, **Uygarıkların Grameri**, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1996.

- BRUMMETT, Palmira, “Avrupa’da Osmanlı Genişlemesi: (Yaklaşık 1453-1606)”, Çev. Bülent Üçpunar, **Türkiye Tarihi: Bir Dünya Gücü Olarak Osmanlı İmparatorluğu, 1453-1603**. Yay. Haz. Suraiya Faroqhi ve Kate Fleet, Kitap Yayınevi, İstanbul 2016, 77-111, s.77.
- _____, **Ottoman Seapower and Levantine Diplomacy in the Age of Discovery**, Albany: State University of New York Press, 1994.
- BUDAK, Mustafa vd., **Arşiv Belgelerinde Osmanlı-İran İlişkileri**, (Yay. Haz.: Mustafa Budak vd.), TC. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları No: 111, Ankara, 2010.
- BUNES, Miguel Á.; Evrim Türkçelik, “16. Yüzyıldan 17. Yüzyıla Geçerken Osmanlı İmparatorluğu ile İspanya Krallığı Arasında Akdeniz’de Çatışma”, Çev. Şirin Tekeli, **Harp ve Sulh: Avrupa ve Osmanlılar**, Yay. Haz. Dejanirah Couto, Kitap Yayınevi, İstanbul 2010, 185-201.
- CAFERİYAN, Resul, **Sefernâme-hâ-yi Hacc-ı Kâçârî**, İntişârât-i ‘İlm, Tehran, 1389, I, 24-41.
- CANATAR, Mehmet, “Osmanlılarda Bitkisel Boya Sanayii ve Boyahaneler Üzerine”, **Osmanlı Araştırmaları XVIII**, Enderun Kitabevi, İstanbul 1998.
- CEMALZADE, Muhammed Ali, **Genc-i Şâyigân**, Berlin, 1335 (m. 1919).
- CİPOLLÀ, Carlo M., **Akdeniz Dünyasında Para, Fiyatlar ve Medeniyet: Beşinci Yüzyıldan Onyedinci Yüzyıla**, Çev. Ali İhsan Karacan, Bağlam Yayınları, 1993.
- _____, **Neşeli Öyküler**, Çev. Tülin Altınova, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000.
- _____, **Yelken ve Top**, Çev. Aslı Kayabal, Kitap Yayınevi, İstanbul 2003.
- COMTE, André-Sponville, **Kapitalizm Ahlaki midir?: Zamanımızın Kimi Gülünçlükleri ve Zorbalıkları Üzerine**, Çev. Dilek Yankaya, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.
- CORDINGLY, David, **Korsanlar Arasında Yaşam**, Çev. Elif Böke, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2004.
- DAEİ, Masoumeh, “İran-Türkiye Ticari Münasebetlerinde Tebriz-Erzurum-Trabzon Transit Ticari Yolunda Sorunlar (1920-1926)”, **TC. İzmir Demokrasi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Üçüncü İktisat Tarihi Kongresi Bildirileri-3 İzmir 25-27 Nisan 2019**, s.211.
- _____, **İran-Osmanlı Ticari İlişkileri (1900-1923)**, Berivan Yayınları, Ankara, 2013.
- DANIŞMED, İsmail Hami, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi IV**, İstanbul 1972.
- DAMROSCH, Leo, **Jean-Jacques Rousseau: Huzursuz Dahi**, Çev. Özge

- Özköprülü, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.
- DARLING, Linda T., “Prens, Adil Sultan ve Akdeniz’de Modern Çağın Başlangıcı”. Çev. Kudret Emiroğlu. **Akdeniz Dünyası: Düşünce, Tarih, Görünüm**, Yay. Haz. Kudret Emiroğlu, Oktay Özel, Eyüp Özveren ve Süha Ünsal, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.
- DAŞDEMİR, Sultan, **Kimi Tütün Çeşitlerinin Yetiştirilebilmesine Uygun Ekim Alanlarının Uzaktan Algılama Tekniği Kullanılarak Belirlenmesi ve Bunların Coğrafi Bilgi Sistemi Yazılımları Ortamında Sorgulanması Üzerine Bir Araştırma**, Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2006.
- DÁVID, Géza, “Osmanlı Orduları ve Savaş, 1453-1603”, Çev. Bülent Üçpınar, **Türkiye Tarihi: Bir Dünya Gücü Olarak Osmanlı İmparatorluğu, 1453-1603**, Yay. Haz. Suraiya Faroqhi ve Kate Fleet, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2016, 345-395, s.345.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, 21. Baskı, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2004.
- DİA, “Abbas Mirza” maddesi, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cild 1, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.27-28.
- ELDEM Ethem, “Kapitülasyonlar ve Batı Ticareti”, Çev. Fethi Aytuna, **Türkiye Tarihi: Geç Osmanlı İmparatorluğu 1603-1839**, Yay. Haz. Suraiya Faroqhi, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011, 341-396.
- , “Kontrolü Kaybetmek: 18. Yüzyılın İkinci Yarısında Doğu Akdeniz’de Osmanlı Varlığı”, **Türkler ve Deniz**, Yay. Haz. Özlem Kumrular, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007, 63-78.
- ENGELHARDT, Edouard Philippe, **Tanzimat ve Türkiye**, Çev. Ali Reşad, Kaknüs Yayınları, İstanbul 1999.
- ERİM, Neşe, “18. Yüzyılda Erzurum Gümrüğü”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul, 1984.
- ERMİŞ Fatih, **A History of Ottoman Economic Thought: Developments Before the Nineteenth Century**, Routledge, London 2014.
- FAROQHI, Suraiya, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, Çev. Ercan Ertürk, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2012.
- , **Osmanlı İmparatorluğu ve Etrafındaki Dünya**, Çev. Ayşe Berktaş, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2010.
- , **Osmanlı’da Kentler ve Kentliler**, (Çev. Neyyir Kalaycıoğlu), İstanbul 1994.
- , “Krizler ve Değişim 1590-1699”, Çev. Ayşe Berktaş, **Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi II: 1600-1914**, Yay.

- Haz. Halil İnalcık ve Donald Quataert, Eren Yayıncılık, İstanbul 2006, 543-757, s.564.
- FINDLEY, Carter Vaughn, **Ahmed Midhat Efendi Avrupa’da**, Çev. Ayşen Anadol, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999.
- _____, **Dünya Tarihinde Türkler**, Çev. Ayşen Anadol, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2008.
- _____, “Siyasi Kültür ve Büyük Haneler”, Çev. Fethi Aytuna, **Türkiye Tarihi: Geç Osmanlı İmparatorluğu 1603-1839**, Yay. Haz. Suraiya Faroqhi, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011, 89-107.
- FLEET, Kate, **Erken Osmanlı Döneminde Türk-Ceneviz Ticareti**, Çev. Özkan Akpınar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009.
- _____, “Osmanlı Devleti’nin Erken Döneminde Doğu Akdeniz ve Karadeniz’de Denizcilik Faaliyetleri”, Çev. Sedat İşçi, **Başlangıçtan XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar Türk Denizcilik Tarihi 1**, Yay. Haz. İdris Bostan ve Salih Özbaran, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 2009.
- _____, “Osmanlılar, 1451-1603: Siyasi Tarihe Bir Giriş”, Çev. Bülent Üçpınar, **Türkiye Tarihi: Bir Dünya Gücü Olarak Osmanlı İmparatorluğu, 1453-1603**, Yay. Haz. Suraiya Faroqhi ve Kate Fleet, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2016, 47-76.
- FRANKOPAN, Peter, **İpek Yolu: Alternatif Dünya Tarihi**, Çev. Mengü Gülmen, Pegasus Yayınları, İstanbul, 2018.
- GENÇ, Mehmet, “Önsöz: Hac Yolunda Bir Karınca”, **Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi**, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2000, 15-34. s.28.
- _____, “15 ve 16. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti’nde İç ve Dış Ticaret”, **Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2000, 205-210, s.205.
- _____, “18. Yüzyılda Osmanlı Ekonomisi ve Savaş”, **Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2000, 211-225.
- _____, “19. Yüzyılda Osmanlı İktisadî Dünya Görüşünün Klasik Prensiplerindeki Değişmeler”, **Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2000, 87-96.
- _____, “Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi”, **Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2000, 53-67.
- GOFFMAN, Daniel, **Osmanlı Dünyası ve Avrupa: 1300-1700**, Çev. Ülkün Tansel, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2004.
- _____, “İzmir: Köyden Kolonyal Liman Kentine”, **Doğu ile Batı Arasında**

- Osmanlı Kenti: Halep, İzmir ve İstanbul**, Yay. Haz. Edhem Eldem, Daniel Goffman ve Bruce Masters, Çev. Sermet Yalçın, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000, 88-151, s.98.
- GOODY, Jack, **Avrasya Mucizesi**, Çev. Zeynel Kılınç, Küre Yayınları, İstanbul, 2013.
- , **Çiçeklerin Kültürü: Doğu ile Batı Toplumlarında Çiçek Kullanımı ve Çiçek Sembolizmi**, Çev., Mehmet Beşikçi, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2010.
- , **Tarih Hırsızlığı**, Çev. Gül Çağalı Güven, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- , **Yazılı ve Sözel Arasındaki İletişim: Okur-Yazarlık, Aile, Kültür ve Devlet Üzerine İncelemeler**, Çev. Osman Bulut, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- GRAFTON, Antony, **Yeni Dünyalar, Eski Metinler: Geleneğin Gücü ve Keşiflerin Yarattığı Şaşkınlık**, Çev. Füsun Savcı, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2004.
- GREENE Molly, **“Dirilen İslam: 1500-1700”**, Çev. Nurettin Elhüseyni, Tarihte Akdeniz, Yay. Haz. David Abulafia, Oğlak Yayınları, İstanbul 2005, 219-249.
- GUILMARTIN JR, John F., **Kalyonlar ve Kadırgalar**, Çev. Ali Özdamar, Kitap Yayınevi, İstanbul 2010.
- HANNA, Nelly, **Ottoman Egypt and the Emergence of the Modern World: 1500–1800**, The American University in Cairo Press, Cairo, 2014.
- , **Ottoman Egypt and the Emergence of the Modern World: 1500–1800**, The American University in Cairo Press, Cairo, 2014.
- HARRIS, Jonathan, “Constantinople as City-State, c.1360-1453”, **Byzantines, Latins and Turks in the Eastern Mediterranean World after 1150**, Edited by. Jonathan Harris, Catherine Holmes and Eugenia Russell, Oxford University Press, Oxford, 2012, 119-140. p. 119.
- HATHAWAY, Jane, **Osmanlı Hâkimiyetinde Arap Toprakları, 1516-1800**, Çev. Gül Çağalı Güven, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.
- HAUSSIG, Hans Wilhelm, **İpek Yolu ve Orta Asya Kültür Tarihi**, Çev. Müjdat Kayayerli, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2001.
- HAYRİ, Abdülvahap (1329), **İktisadi Trabzon**, Mirkoviç Matbaası, Trabzon, 2008.
- HEYWOOD, Colin, “Osmanlı Döneminde Via Egnatia: 17. Yüzyıl Sonu ve 18. Yüzyıl Başında Sol Kol’daki Menzilhaneler”, Çev. Özden Arıkan, Ela Güntekin ve Tülin Altınova, **Sol Kol: Osmanlı Egemenliğinde Via**

- Egnatia (1380-1699)**, Yay. Haz. Elizabeth A. Zachariadou, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999, 138-160.
- IMBER, Colin, **Osmanlı İmparatorluğu 1300-1650: İktidarın Yapısı**, Çev. Şiar Yalçın, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006.
- İŞIKTAŞ, Erkan, **19. Yüzyılda Osmanlı-İran Ticari İlişkileri**, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gaziantep, 2019.
- İBN HALDUN, **Mukaddime I**, Çev. Pîrîzâde Mehmed Sâhib, Yay. Haz. Yavuz Yıldırım, Sami Erdem, Halit Özkan ve M. Cüneyt Kaya, Klasik Yayınları, İstanbul, 2008.
- İLHAN, Avni, “Atebât”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, 1991, Cild 4. s. 49-50.
- İNALCIK, Halil, “İpek”, **Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Cilt 22, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2000, s.363.
- , **Osmanlı İmparatorluğu: Klâsik Çağ (1300-1600)**, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003.
- , **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi I: 1300-1600**, Yay. Haz. Halil İnalcık ve Donald Quataert, Çev. Halil Berktaş, Eren Yayıncılık, İstanbul, 2004.
- , “Tanzimat Nedir?”, **Tanzimat: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu**, Yay. Haz. Halil İnalcık ve Mehmet Seyitdanlıoğlu, Phoenix Yayınevi, Ankara 2006, 13-35.
- İNALCIK, Halil; Donald Quataert, “Genel Giriş”, Çev. Halil Berktaş, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi I: 1300 1600**, Yay. Haz. Halil İnalcık ve Donald Quataert, Eren Yayıncılık, İstanbul 2004, 39-45.
- İŞBİLİR, Ömer, “Yük”, **Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C.44, İstanbul 2013, s.46-47.
- KALANTARÎ, Yahya, **Feth Ali Şah Zamanında Osmanlı İran Münasebetleri 1797-1834**, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1976.
- KANAR, Mehmet, **Farsça – Türkçe Sözlük**, Deniz Kitabevi, İstanbul, 2000.
- , **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, Say Yayınları, İstanbul, 2009.
- KARADENİZ, Yılmaz, **İran'da Sömürgecilik Mücadelesi ve Kaçar Hanedanı (1795-1925)**, Bakış, İstanbul, 2006.
- KASABA, Reşat, **Osmanlı İmparatorluğu ve Dünya Ekonomisi: 19. Yüzyıl**, Çev. Kudret Emiroğlu, Belge Yayınları, İstanbul 1993.
- , **İran Tarihi 1700-1925**, Selenge Yayınları, İstanbul, 2012.
- KAZEMZADEH, Firuz, **Russia and Britain in Persia, 1864-1914 (A Study in Imperialism)**, New Haven and London, Yale University Press, 1968.

- KENANOĞLU, M. Macit, **Ticâret Kanûnnâmesi ve Mecelle Işığında Osmanlı Ticâret Hukuku**, Lotus Yayınevi, Ankara, 2005.
- KESKİN, Turan, “19. Yüzyıl. İran Dış Ticaretinde Osmanlı Limanlarının Rolü” **VIII. Türk Deniz Ticareti Sempozyumu Bildirileri (28 Temmuz 2017), (148-154)**, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2017.
- KEYDER, Çağlar, Y. Eyüp Özveren; Donald Quataert, “Doğu Akdeniz’de Liman Kentleri: Bazı Kuramsal ve Tarihsel Perspektifler”, Çev. Gül Çağalı Güven, **Doğu Akdeniz’de Liman Kentleri 1800-1914**, Yay. Haz. Çağlar Keyder, Y. Eyüp Özveren ve Donald Quataert, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1994, 121-157.
- KILIÇ, Remzi, **XVI.-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı İran Siyasi Andlaşmaları**, Tez Yayınları, İstanbul 2001.
- KIRAY, Emine, **Osmanlı’da Ekonomik Yapı ve Dış Borçlar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993.
- KİNG, Charles, **Karadeniz**, Çev. Zülal Kılıç, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2015.
- KOCABAŞOĞLU, Uygur, **Majestelerinin Konsolosları: İngiliz Belgeleriyle Osmanlı İmparatorluğu’ndaki İngiliz Konsoloslukları (1580-1900)**, İletişim Yayınları, İstanbul 2004.
- KÖSE, Ensar, “Acem Ermeni Tüccarın Osmanlı Ülkesindeki Faaliyetleri (18. Yüzyılın ilk yarısında)”, **TC. İzmir Demokrasi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Üçüncü İktisat Tarihi Kongresi Bildirileri-3 İzmir 25-27 Nisan 2019**, s.44.
- KREISER, Klaus, “‘Türklerde Akıl Var mı?': Napolyon Dönemi Avrupası’ndaki Doğu Tartışması Üzerine”, Çev. Mustafa Tüzel, **Cogito 19, Yaz 1999**, 93-113, s.108.
- KUL, Fatma, “**‘Ecânibin Memâlik-i Osmâniye’de Hâ’iz Oldukları İmtiyâzât-ı ‘Adliyye, Müellifleri: Ticâret-i Bahriye Mahkemesi A’zâsından Halil Cemaleddin ve Hırand Asador**”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ordu, 2018, s. 104-105.
- KURŞUN, Zekeriya, “Üsküdar’da İranlılar ve İran Mezarlığı”, **Üsküdar Sempozyumu II (Bildiriler)**, İstanbul, 12-14 Mart 2004, Cilt 1, 195-212, s.196-197.
- KÜRELİ, İbrahim, vd., **I. Mahmud-Nadir Şah Mektuplaşmaları: 3 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri**, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Yayın No: 136, İstanbul, 2014.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., **Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri**, Enderun Yayınevi, İstanbul 1983.
- LAIDLAW, Christine, **Levant’taki İngilizler: 18. Yüzyılda Osmanlı**

- İmparatorluğuyla Ticaret ve Siyaset**, Çev. Hakan Abacı, Alfa Yayınları, İstanbul 2014.
- LEE, Stephen J., **Avrupa Tarihinden Kesitler: 1494-1789**, Çev. Ertürk Demirel, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2002.
- LIGETI, Lajos, **Bilinmeyen İç Asya I-II**, Çev. Sadrettin Karatay, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997.
- MANSEL, Philip, **Konstantiniyye: Dünyanın Arzuladığı Şehir 1453-1924**, Çev. Şerif Erol, Everest Yayınları, İstanbul 2011.
- _____, **Levant: Akdeniz’de İhtişam ve Felaketler**, Çev. Nigâr Nigâr Alemdar. Everest Yayınları, İstanbul 2011.
- MANTRAN, Robert, **XVI-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu**, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1995.
- MASTERS, Bruce, “Halep: Osmanlı İmparatorluğu’nun Kervan Kenti”, **Doğu ile Batı Arasında Osmanlı Kenti: Halep, İzmir ve İstanbul**, Yay. Haz. Edhem Eldem, Daniel Goffman ve Bruce Masters, Çev. Sermet Yalçın. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000, 19-87.
- _____, **Osmanlı İmparatorluğu’nun Arapları 1516-1918: Sosyal ve Kültürel Bir Tarih**, Çev. Feray Coşkun, Doğan Kitap, İstanbul 2017.
- McGOWAN, Bruce, “Âyanlar Çağı 1699-1812”, Çev. Ayşe Berktaş, **Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi II: 1600-1914**, Yay. Haz. Halil İnalçık ve Donald Quataert, Eren Yayıncılık, İstanbul 2006, 759-884.
- MERCAN, M. Salih, “XVIII. Yüzyılda İngiltere’nin Rusya’ya Karşı Osmanlı ve İran Arasında İttifak Oluşturma Çabaları”, **Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı 124**, İstanbul 2000, s. 175-185.
- MURPHEY, Rhoads, “17. Yüzyılda Via Egnatia Boyunca Görülen Ticaret Örüntüleri”, Çev. Özden Arıkan, Ela Güntekin ve Tülin Altınova, **Sol Kol: Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia (1380-1699)**, Yay. Haz. Elizabeth A. Zachariadou, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999, 191-214.
- Muâhedât Mecmuası**, Türk Tarih Kurumu (Kollektif), Cilt. 3, İstanbul 1297, s.1-5.
- Muâhedât Mecmuası**, Türk Tarih Kurumu (Kollektif), C. 5, TTK, Ankara, 2008, s.31-33.
- NEUMANN, Christoph K., “Siyasi ve Diplomatik Gelişmeler” Çev. Fethi Aytuna, **Türkiye Tarihi: Geç Osmanlı İmparatorluğu 1603-1839**, Yay. Haz. Suraiya Faroqhi, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011, 65-85.
- O’CONNEL, Monique; Eric R. Dursteler, **Akdeniz Medeniyetleri**, Çev. Bozkurt Leblebicioğlu, Say Yayınları, İstanbul, 2019, s.287.
- ORTAYLI, İlber, **Türkiye Teşkilât ve İdare Tarihi**, Cedit Neşriyat, Ankara

2008.

- OTAR, İsmail, “Osmanlı Devleti'nde Fâiz”, **Yönetim**, Mayıs 1999, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü Dergisi, Sayı: 33, ss. 53-64.
- ÖZBARAN, Salih, “An Imperial Letter From Süleyman the Magnificent to Dom João III Concerning Proposals for an Ottoman-Portuguese Armistice”, **Portuguese Studies**, Vol. 6 (1990), 24-31, s.24.
- , “Avrupa'nın Okyanuslarda Yayılması ve Akdeniz Dünyası”, **Başlangıçtan XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar Türk Denizcilik Tarihi 1**, Yay. Haz: İdris Bostan ve Salih Özbaran, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 2009, 99-109, s.104.
- PAKALIN, M. Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, Cilt I, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi, 3. Baskı, İstanbul, 1983.
- , **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, Cilt II, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi, 3. Baskı, İstanbul, 1983.
- , **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, Cilt III, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi, 3. Baskı, İstanbul, 1983.
- PAMUK, Bilgehan, “Erzurum Gümrüğü' nün Teşekkülü ve Tekâmülü (XVI-XVII. Yüzyıllar)”, **Belleten**, 77 (2013): 523-546.
- PAMUK, Şevket: “Fiyat Devrimi'nin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Yansımalarına Yeniden Bakış”, Çev. Gökhan Aksay, **Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2007, 77-101.
- , **Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999.
- , **Osmanlı Türk İktisadî Tarihi 1500-1914**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s.68.
- PARLATIR, İsmail, **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, Yargı Yayınları, Ankara, 2006.
- PIRENNE, Henri, **Hız. Muhammed ve Charlemagne**; Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2006.
- , **Ortaçağ Avrupa'sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi**, Çev. Uygur Kocabaşoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.
- POLANYİ, Karl, **Büyük Dönüşüm: Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri**, Çev. Ayşe Buğra, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.
- POOLE, Stanley Lane, **Lord Stratford Canning'in Türkiye Hatıraları**, Çev. Can Yücel, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1959.
- QUATAERT, Donald, **Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922**, Çev. Ayşe Berktaş, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

- RAFEQ, Abdul-Karim, “Making a Living or Making a Fortune in Ottoman Syria”, **Money, Land and Trade: An Economic History of the Muslim Mediterranean**, Edited by. Nelly Hanna, I.B. Tauris, London 2002, 101-123, p. 106.
- REDHOUSE, Sir James W., **Turkish And English Lexion New Edition**, Çağrı Yayınları, 4. Baskı, 2011, İstanbul, s. 1083.
- REMLER, Philip N., “Ottoman, Isfendiyyarid and Eretnid Coinage: A Currency Community in Fourteenth Century Anatolia”, **American Numismatic Society Museum Notes 25 (1980)**, 167-188, s.168.
- ROTHMAN, E. Natalie, **İmparatorluk Simsarları: Venedik-İstanbul Arasında Mekik Dokuyanlar**, Çev. Ebru Kılıç, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016.
- ROUSSEAU, Jean-Jacques, **Emile ya da Eğitim Üzerine**, Çev. Yaşar Avunç, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.
- ROUX, Jean-Paul, **Babür: Büyük Moğolların Tarihi**, Çev. Lale Arslan-Özcan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2008.
- _____, **Timur**, Çev. Ali Rıza Yalt, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1994.
- _____, **Türklerin Tarihi: Pasifik’ten Akdeniz’e 2000 Yıl**, Çev. Aykut Kazancıgil ve Lale Arslan-Özcan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2015.
- _____, **Orta Asya: Tarih ve Uygarlık**, Çev. Lale Arslan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2001.
- SAID, Edward W., **Şarkiyatçılık: Batı’nın Şark Anlayışları**, Çev. Berna Ülner, Metis Yayınları, İstanbul, 2013.
- SALZMANN, Ariel, **Tocqueville in the Ottoman Empire: Rival Paths to the Modern State**, E.J. Brill, Leiden, 2004.
- SAMİ, Şemseddin, **Kâmûs-ı Türkî**, İkdâm Matbası, Dersaadet, 1317.
- SASANÎ, Han Melik, **Payitahtın Son Yıllarında Bir Sefir (Yâdbûdhâ-yi Sefâret-i İstanbul, Tehran, 1966)** Çev. Hakkı Uygur, Klasik Yayınları, İstanbul, 2006.
- SCHIVELBUSCH, Wolfgang, **Keyif Verici Maddelerin Tarihi: Cennet, Tat ve Mantık**, Çev. Zehra Aksu Yilmazer, Genesis Kitap, Ankara, 2012.
- SERTOĞLU, Mithat, **Osmanlı Tarih Lûgati**, Enderun Kitabevi, II. Baskı, İstanbul, 1986.
- SİPÎHR, Muhammed Taki, **Nasihü’ t -Tevarih Tarih-i Kacâriyye ez Agâz ta Payan-i Saltanat-i Feth Ali Şah**, Cild-i Evvel, Esatir, Tehran, 1377, s. 346
- SIMMEL, George, **Bireysellik ve Kültür**, Çev. Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 2009.
- SOOFIZADEH, Abdolvahid, “I. ve II. Erzurum Antlaşmalarının Siyasi Açidan

- Değerlendirilmesi”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Yıl 2013, Cilt 32, Sayı: 54, 183-194, s. 184.
- SÜDÎ EFENDÎ, Süleyman, **Defter-i Muktesit**, Cild:3, s. 166 (haşiye).
- TABAK Faruk, **Solan Akdeniz 1550-1870: Coğrafi-Tarihsel Bir Yaklaşım**, Çev. Nurettin Elhüseyni, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010.
- TURAN, Şerafettin, “Bayezid, Şehzade mad.” **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cild 5, TDV Yayınları, İstanbul 1992, s.230-231.
- TARDE, Gabriel de, **Ekonomik Psikoloji I**, Çev. Özcan Doğan, Öteki Yayınları, Ankara, 2004.
- TAŞAĞIL, Ahmet, “İpek Yolunun Tarihi Temelleri”, **Dünden Bugüne İpek Yolu: Beklentiler ve Gerçekler**, Yay. Haz. A. Emel Kefeli vd., İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2008, 171-178, s.173.
- TEKDEMİR, Aziz, “XIX. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Osmanlı-İran İhtilafları Ve 1821-1823 Savaşı”, **Dergi Karadeniz** 2009, s. 86.
- TEKİN, Erdoğan, **Metalbilim ve Gereçbilim Türkçe-İngilizce Karşılıklar Sözlüğü**, Erdemir Bilim ve Teknoloji Serisi, Ankara, 2006.
- TURAY, Esra Doğan, “Sultan II. Abdülhamid’in Konuğu İran Şehzâdesi Hisamüssaltana’nın “Sefernâme-i Mekke” Adlı Eserinde Beytülmakdis Ziyareti (1297-98/1880-81)”, **Journal of Islamicjerusalem Studies**, 2017, 17(2): 11-38, s. 33.
- TDK Sözlüğü**, 10. Baskı, Ankara, 2005.
- UÇAROL, Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih (1789-1994)**, İstanbul, 1995.
- UHLIG, Helmut, **İpek Yolu: Çin ve Roma Arasında Eski Dünya Kültürü**, Çev. Alev Kırım, İstanbul: Okyanus Yayıncılık, 2000.
- UNAT, Faik Reşit, “Ahmet III. Devrinde Yapılmış Bir Önasya Haritası” **Tarih Vesikaları**, Cilt I Sayı 2, Ağustos 1941, s.160.
- VEINSTEIN, Gilles, “Çiftlik Tartışması Üzerine”, Çev. Zeynep Altok, **Osmanlı’da Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım**, Yay. Haz. Çağlar Keyder ve Faruk Tabak, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1998, 36-56.
- , “Osmanlılar ve Avrupa Kavramı” Çev. Şirin Tekeli, **Harp ve Sulh: Avrupa ve Osmanlılar**, Yay. Haz. Dejanirah Couto, Kitap Yayınevi, İstanbul 2010, 47-55.
- VICO, Giambattista, **Yeni Bilim**, Çev. Sema Önal, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2007, s.124.
- VLAMI, Despina, **Trading with the Ottomans: The Levant Company in the Middle East**, I.B. Tauris, London 2015, p.2.
- WOOD, Alfred C., **Levant Kumpanyası Tarihi**, Çev. Çiğdem Erkal İpek, Doğu-Batı Yayınları, Ankara 2013.
- WOODHEAD Christine, “Süleyman Üzerine Görüşler”, Çev. Sermet Yalçın,

Kanuni ve Çağı: Yeniçağda Osmanlı Dünyası, Yay. Haz. Metin Kunt ve Christine Woodhead, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002, 165-192.

WIRTH, Eugen, “Alep et Les Courants Commerciaux Entre l’Europe et l’Asie du XIIe au XVIe Siècles” **Revue des Monde musulman et de la Méditerranée, Villes au Levant**, nr. 55-56, 1990, pp. 44-56, (XII. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Kadar Halep Kenti ve Asya ile Avrupa Arasındaki Ticarî Hareketler), Çev. Muzaffer Ürekli, **Türk Dünyası Araştırmaları**, 118 (2018), sayı 233, 43-56.

YILDIZ, Güllü, “İranlı Hacıların Gözüyle İstanbul’u Temâşa”, **Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt-Sayı 51, Aralık 2016, ss. 135-160, s. 137.

ZHUKOV, Konstantin, “Osmanlı, Karesi ve Saruhan Sikkeleri ve Türk Batı Anadolu’sunda Ortak Para Sorunu (1340-1390)”, Çev. Gül Çağalı Güven, İsmail Yerguz ve Tülin Altınova, Yay. Haz. Elizabeth A. Zachariadou, **Osmanlı Beyliği 1300-1389**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000, 256-262, s.257.

İnternet Üzerinden Faydalanılan Kaynaklar

Spice Trade – Wikipedia “en.wikipedia.net (İnternet erişim tarihi: 15.5.2018)
<http://arabiandna.com/vb/showthread.php?p=66327> (İnternet erişimi: 15.6.2018)

<http://arabiandna.com/vb/showthread.php?p=66327> (İnternet erişimi: 15.6.2018)
<http://www.arbwife.net/vb/archive/index.php/t-95439.html> (İnternet erişimi: 15.6.2018)

<https://remzi.cagdasozluk.com/buyuk-osmanlica-sozluk-madde-23407.html>
(İnternet erişim tarihi: 12.5.2018)

<https://islamansiklopedisi.org.tr/sehbender> (İnternet erişim tarihi: 10.5.2018)

<https://www.vajehyab.com/dehkhoda/بندر + شه> (İnternet erişim tarihi: 10.5.2018).

<http://arabiandna.com/vb/showthread.php?p=66327> (İnternet erişimi: 15.6.2018)

<http://www.arbwife.net/vb/archive/index.php/t-95439.html> (İnternet erişimi: 15.6.2018)

<http://arabiandna.com/vb/showthread.php?p=66327> **Arap Süllaleleri (Arabian DNA)**(İnternet erişimi: 15.6.2018)

<http://arabiandna.com/vb/showthread.php?p=66327> (İnternet erişimi: 15.6.2018)

<http://arabiandna.com/vb/showthread.php?p=66327> (İnternet erişimi: 15.6.2018)

- 15.6.2018)
<http://www.arbwife.net/vb/archive/index.php/t-95439.html> (İnternet erişimi: 15.5.2018)
<http://arabiandna.com/vb/showthread.php?p=66327> Arap Sülaleleri (Arabian DNA) (İnternet erişimi: 15.6.2018)
[İnternet:http://seemorgh.com/culture/traditional-arts/145753-145753/](http://seemorgh.com/culture/traditional-arts/145753-145753/) (İnternet erişimi: 25.7.2018)
[Oxford-Languages:https://languages.oup.com/google-dictionary-tr/](http://languages.oup.com/google-dictionary-tr/) (İnternet erişim tarihi: 15.5.2018)
<https://www.turkcebilgi.com/karz> (İnternet erişim tarihi: 2.5.2018)
<https://fikih.ihya.org/islam-fikhi/karz.html> (İnternet erişim tarihi: 2.5.2018)
<http://seemorgh.com/culture/traditional-arts/145753-145753/dihhoda> (İnternet erişim tarihi: 6.6.2018)
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/atauniilah/issue/2736/36420> ÖZKARCI, Mehmet, "Eski Türkçe'de Kullanılan Dokuma Ve Giyim Terimleri" (1995), Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 0 (12) Retrieved from (İnternet Erişimi: 5.6.2021)
<http://isletmeiktisadi.istanbul.edu.tr/wp-content/uploads/2013/09/Yonetim-33-2000-7.pdf>, Yıl 10, Sayı 33 Mayıs - 1999, 5.53-64. OTAR, İsmail, Osmanlı Devleti'nde Fâiz, <http://isletmeiktisadi.istanbul.edu.tr/wp-content/uploads/2013/09/Yonetim-33-2000-7.pdf>, Yıl 10, Sayı 33 Mayıs - 1999 5.53-64. (İnt. Erişim tarihi: 20.8.2018)
Arabia & Ancient Spice Routes / "Small Ship cruises, Cruise, Pinterest.it (İnternet erişim tarihi: 15.5.2018)
<http://www.murat-karaca.com/turizm/ipekyolu.html> (İnternet erişim tarihi: 15.5.2018)